

Ewa Białek
UMCS Lublin

O (STARYCH) PROBLEMACH Z (NOWYMI) ZAPOŻYCZENIAMI
— NA MATERIALE ROSYJSKIEJ LEKSYKI KULINARNEJ

Inspiracją do zagłębienia się w problematykę zapożyczeń w leksyce kulinarnej stały się refleksje, jakich dostarcza lektura reklam i ulotek dla smakoszy, eksploracja stron internetowych oraz menu lokali gastronomicznych. W tekstach użytkowych tego rodzaju uderza obecność potraw i napojów z obco brzmiącymi nazwami. Są to zarówno nazwy pospolite, jak i własne. Z punktu widzenia stopnia asymilacji część owych nazw (mam na myśli wyrazy pospolite) to zapożyczenia całkowite (przyswojone), a także leksyka o charakterze internacjonalnym, zadomowiona równolegle w kilku różnych wspólnotach językowych¹. Kolejne zaobserwowane jednostki to wyrazy rzadkie, wprowadzane okazjonalnie i bez przejrzywej motywacji, co daje podstawy do traktowania ich jako barbaryzmy oraz przejaw językowej mody (preferowanie wyrazu obcego). Egzotyzymy kulinarne — oddające odmienne realia — stanowią jedną z najbardziej reprezentatywnych grup w leksyce z tego kręgu. Część z nich wchodzi w zbiór pożyczek wyrazowych ostatnich kilkunastu lat, dziś ocenianych już jako leksyka zaadaptowana w ruszczyźnie.

Dyplomacja, handel, sztuka, migracja i emigracja ludności to jedne z wielu uwarunkowań procesu zapożyczania i przyswajania leksyki obcej². Kształtowanie się leksyki kulinarnej języka rosyjskiego jest problemem frapującym chociażby z racji tego, że okoliczności procesu zapożyczania dotyczą nie tylko płaszczyzny języka, ale kultury oraz historii Rosji różnych epok, jej historycznej koegzystencji z innymi nacjami. Na początek sięgnę

---

¹ Mianem internacjonalizmów zwyczajowo określa się terminy pochodzenia łacińskiego, greckiego oraz angielskiego. W danym „kulinarnym” zbiorze nie znajdują się terminy *sensu stricto*.

² Szerzej w: С.В. Литвинов: *Англицизмы в русском языке XVI–XIX вв. Историко-культурный аспект*. „Русская речь” 2004, nr 6, s. 99–102.

po przykłady pożyczek wyrazowych z kilku grup tematycznych (ponad 100 jednostek):

Wybrane słodocze i desery: *бeze* (fr. *baiser* — поцелуй), *бисквит* (fr. *biscuit*), *бриошь* (fr. *brioche*), *вафля* (niem. *Waffel*), *грильяж* (fr. *grillage* — жарение), *джем* (ang. *jam*), *драже* (fr. *dragée*), *желе* (fr. *gelée*), *зефир* (fr. *zéphyr*, gr. *zephyros*), *йогурт* (ang. *yoghurt*, tur. *yogurt*), *карамель* (fr. *caramel*, hiszp. *caramelo*), *кекс* (ang. *cakes* — печенье), *конфеты* (wł. *confetto*), *конфитюр* (fr. *confiture*), *крем* (fr. *crème*), *крекер* (ang. *cracker*), *крендели* (niem. *Krengel*), *мармелад* (fr. *marmelade*), *мусс* (fr. *mousse* — пена), *пастила* (łac. *pástillus* — лепёшка, wł. *pastello*), *пралине* (fr. *praliné*), *пудинг* (ang. *pudding*), *рулет* (fr. *roulette*), *суфле* (fr. *soufflé* — воздушный пирог), *халва* (tur./arab. *halvâ* — сласти), *цукаты* (pol. *cykata*, niem. *Zukcade*, wł. *succada*), *шоколад* (niem. *Schokolade*, fr. *chocolate*), *штрудель* (niem. *Strudel*), *эклер* (fr. *éclair*), *эскимо* (fr. *esquimaux*);

Wybrane napoje: *бренди* (ang. *brandy*), *виски* (ang. *whisky*), *глинтвейн* (niem. *Glühwein*, *glühend Wein*), *коктейль* (ang. *cocktail*), *коньяк* (fr. *cognac*), *кофе* (ang. *coffee*, holend. *kaffie*, arab. *qahwa*), *ликёр* (fr. *liqueur*), *лимонад* (fr. *limonade*), *портвейн* (niem. *Portwein*), *шампанское* (fr. *Champagne* — od nazwy prowincji we Francji), *шейк* (ang. *shake*), *чай* (tur. *çai* / chińsk. *chá*);

Wybrane owoce i warzywa: *апельсин* (hol. *appelsien*, niem. *Apfelsine*), *артишоки* (niem. *Artischocke*), *айва* (tur. *ajva*), *баклажан* (persk. *badlijan*), *брокколи* (wł. *broccolo*), *грейпфрут* (ang. *grapefruit*), *каперсы* (hol. *kappers*, gr. *kapparis*), *картофель* (niem. *Kartofel*), *корнишон* (fr. *cornichon*), *лайм* (ang. *lime*, fr. *lime*, hiszp. *lima*), *лимон* (wł. *limone*), *личи* (ang. *lychee*, *leetchee*), *помидор* (wł. *poti d'oro*), *томаты* (hiszp. *tomate*), *салат* (fr. *salade*, wł. *salata*), *сельдерей* (hol. *selderij*, fr. *céleri*), *спаржа* (fr. *asperge*, wł. *sparagio*), *финик* (gr. *phoinix* / *phoinikos*), *фундук* (tur. *funduk*), *цуккини* (wł. *zucchino*), *шампиньон* (fr. *champignon*), *шпинат* (niem. *Spinat*);

Wybrane potrawy i przekąski: (мясное) *ассорти* (fr. *assorti*), *бекон* (ang. *bacon*), *бифбургер* (ang. *beefburger*), *бориц* (ukr. *бориц*), *бульон* (fr. *bouillon*), *винегрет* (fr. *vinaigrette*), *гамбургер* (ang. *hamburger*), *гаспачо* (hiszp. *gazpacho*), *гуляш* (fr. *goulache*, węg. *gulyás*), *жульен* (fr. *julienne*), *канане* (fr. *canapé*), *котлета* (fr. *côtelette*), *клёцки* (pol. *klocki* — кубики), *крокеты* (fr. *croquette*), *лазанья* (wł. *lasagne*), *омлет* (fr. *omelette*), *паста* (wł. *pasta* — тесто), *паштет* (niem. *Pastete*), *паэлья* (hiszp. *paella*), *пицца* (wł. *pizza*), *пюре* (fr. *purée*), *рагу* (fr. *ragoût*), *ризотто* (wł. *risotto*), *ростбиф* (ang. *roastbeef*), *рулет* (fr. *roulette*), *соте* (fr. *sauté*), *сосиска* (fr. *saucisse*), *соус* (fr. *sauce*), *спагетти* (wł. *spaghetti*), *стейк* (ang. *steak*),

суп (fr. *soupe*), тартинка (fr. *tartine*), филе (fr. *filet*), фишбургер (ang. *fishburger*), фрикаделька (niem. *Frikadelle*), фрикасе (fr. *fricassée*), харчо (gruz. *harčo*), чизбургер (ang. *cheeseburger*), шашилык (tur. *şişlik*), инциель (niem. *Schnitzel*), эскалон (fr. *escalope*);

Піецыво: багет (fr. *baguette*), брускетта (wł. *bruschetta*), бутерброд (niem. *Butterbrod*), тост (ang. *toast*), круассан (fr. *croissant*), сандвич / сэндвич (ang. *sandwich*), тортилья (hiszp. *tortilla*), чабатта (wł. *ciabatta*)³.

Jeśli pożyczki z dziedziny kulinarnej służą oznaczeniu nowej potrawy lub produktu obcego w kulturze i języku przyjmującym (pomijam w tej chwili kwestię mody i relacji *swój–obcy*), to są to zapożyczenia właściwe i akceptowalne. Parę wieków temu jako nominacje nieznanego wcześniej warzywa, napoju etc. do języka rosyjskiego zawędrowały rzeczowniki *картофель*, *чай*, *кофе*, *макароны*. W ślad za badaczami rosyjskiej kuchni narodowej można przytoczyć historię mówiącą o tym, jak to za czasów cara Michaiła Fiodorowicza herbata trafiła na dwór carski. Przywieziono ją w 1638 roku jako dar od mongolskiego chana. Herbatę carowi dostarczył bojar Wasilij Starkow. Podarunek wiózł z pewnym niedowierzaniem, co więcej, chciał nawet po drodze herbatę wyrzucić⁴. I gdyby tak rzeczywiście się stało, być może zasoby frazeologii i paremiologii rosyjskiej zubożone zostałyby o takie jednostki jak *Чайком побаловаться*, *Чай — малый неглупый, но без сахара и он дурак*, *Спасибо за чай-сахар!*, *Чай да сахар вам!*⁵. *Чай да сахар вам* (*Чай и сахар вам!*) — takie słowa padały dawniej podczas

³ Informację etymologiczną podają za: Л.П. Крысин: *Толковый словарь иноязычных слов*. Москва: Эксмо 2005; *Толковый словарь русского языка с включением сведений о происхождении слов*. Red. Н.Ю. Шведова. Москва: Азбуковник 2008; Е.Н. Захаренко, Л.Н. Комарова, И.В. Нечаева: *Новый словарь иностранных слов*. Москва: Азбуковник 2008; Справочная служба русского языка РАН <<http://www.gramota.ru/>>, polskie słowniki wyrazów obcych: L. Drabik: *Słownik wyrazów obcych*. Warszawa: PWN 2009.

⁴ Historię przytaczam za: В.М. Ковалев, Н.П. Могильный: *Русская кухня: традиции и обычаи*. Москва: Советская Россия 1990, s. 247–248. W 1679 r. zawarto pierwszą umowę handlową na przywóz herbaty z Chin (tamże, s. 248). Uściśnię, że tradycyjna herbata rosyjska to herbata ziołowa bądź zaparzana z runa leśnego.

⁵ Kojarzenie kultury rosyjskiej z symbolami w postaci potężnych samowarów i sympatii do herbaty jest umotywowane. Chociaż herbata pojawiła się w Rosji już w XVII wieku, to prawdziwa fascynacja tym napojem prawdopodobnie zrodziła się dopiero w XIX stuleciu. W carskiej Rosji herbatę uznano za środek zaradczy wobec pijaństwa wyższych i niższych warstw społecznych, co w konsekwencji wyniosło ją na szczyty popularności. Rosyjska kultura picia alkoholu znalazła odbicie w popularnym do dziś frazeologizmie *дать кому-л. на чай*, co współcześnie należy rozumieć jako wręczenie napiwku. Frazeologizm ów jest językową reakcją na masowe zjawisko społeczne, jakim było pijaństwo. Jak podają źródła etymologiczne, samo wyrażenie *на чай* miało zastąpić inne, starsze — *на водку*. *Словарь русской фразеологии. Историко-этимологический справочник*. Red. В.М. Мокиенко. Санкт-Петербург: Фолио-Пресс 2001, s. 614.

powitania, jeśli w towarzystwie pito herbatę; podziękowania dla gospodarzy za gościnę brzmiały następująco — *Спасибо за чай-сахар*⁶. Powrócę jednak do wątku głównego. Ziemiak, który do Europy przywędrował prawdopodobnie pod koniec XVI wieku, na stołach rosyjskich upowszechnił się dopiero w wieku XIX, choć to już wielki reformator, car Piotr I, próbował zaszcześcić tradycję upraw ziemniaka na swoich ziemiach⁷. *Картофель, чай, макароны* z uwagi na wielowiekowe zakorzenienie w ruszczyźnie (podobnie jak i wiele innych wyrazów — *апельсин, соус, суп, шоколад, мармелад, бутерброд, сосиска*) nie budzą obecnie zainteresowania jako obiekt badawczy. Pierwsza książka kucharska, dodam, pojawiła się w Rosji w 1816 roku⁸. To historia, natomiast niemniej zajmujące są współczesne zapożyczenia kulinarne w ruszczyźnie.

Przejdę więc do materiału badawczego. Serwowanie miłośnikom kaw coraz nowszych ich odmian deserowych pociąga za sobą pojawienie się w kartach oryginalnie brzmiących nazw, np. *айс латте, айс капучино, эспрессо романо, эспрессо кон панна, эспрессо маккиато* (jeden z graficznych wariantów wyrazu *macchiato*), *кофе де люкс, дабл американо, дабл капучино айс, дабл капучино спайси, глясе, фильтр-кофе*⁹. Można przyjąć, że nazwy te są przyswajane i akceptowane niezależnie od ich obcości fonetyczno-graficznej. W ofertach polskich i rosyjskich kawiarni przyjmuje się dwa rozwiązania — a) wprowadzanie zapożyczeń bez tłumaczenia, na przykład *дабл капучино айс*; b) stosowanie podwójnego nazewnictwa, czyli zapożyczenia wraz z przekładem, na przykład *глясе* (эспрессо со сливочным мороженым и ванильным сиропом), *espressino* (espresso z mleczną pianką)¹⁰. W poszczególnych analitycznych nomi-

⁶ В.И. Зимин, А.С. Спирин: *Пословицы и поговорки русского народа*. Москва: Сюита 1996, s. 185.

⁷ Dzieło Piotra I kontynuowała caryca Katarzyna II, jednak bezskutecznie. W XIX wieku tak usilnie starano się upowszechnić uprawy ziemniaczane wśród prostego ludu, że doszło wręcz do tzw. buntów ziemniaczanych będących wyrazem oporu wobec intensywnej popularyzacji ziemniaka: В.М. Ковалев, Н.П. Могильный: *Русская кухня...*, s. 154, 156–157.

⁸ Píše o tym znawca historii kuchni rosyjskiej, historyk, dziennikarz William Pochlobkin: В.В. Похлебкин: *Кухня века*. Москва: Полифакт. Итоги века 2000, s. 14. W 1547 roku sporządzono spis potraw tradycyjnej kuchni ruskiej. Autor z gorącością zauważa, że nie podano jednak sposobu ich przyrządzania. W konsekwencji nie udało się rozszyfrować niektórych potraw — nie tylko ich nazw, ale również ich rodzaju oraz składu (tamże).

⁹ W menu kawiarni bądź restauracji nazwy kaw zapisywane są niekonsekwentnie — na przemian małą lub wielką literą, na przykład: *Дабл Капучино Айс, Дабл американо*. Świadczy to o niedbałości i obojętności wobec kultury językowej i ogólnie przyjętych norm, być może też o coraz niższej świadomości językowej.

¹⁰ W języku funkcjonują dwa warianty graficzne galicyzmu (fr. *glacé*) — *глясе* oraz *гляссе* (wariant drugi nie jest umotywowany budową morfologiczną jednostki źródłowej — podwojenie spółgłoski). Wariant ujęty w jednym ze słowników wyrazów obcych to *глясе* (*кофе глясе*): Е.Н. Захаренко, Л.Н. Комарова, И.В. Нечаева: *Новый словарь ...*, s. 220.

nacjach zauważa się kontaminację anglicyzmu z italianizmem (ang. *ice*, ang. *double*, wł. *cappuccino*; *ice* + *cappuccino* — айс капучино; *double* + *cappuccino* — дабл капучино, por. pol. *podwójne cappuccino*). Być może to dopuszczalna rodzajowa wariantywność rzeczownika *кофе* (jeszcze do tak niedawna kłopotliwa i żywo omawiana w kontekście rozbieżności norm i uzusu)¹¹ leży u podstaw niekonsekwencji w używaniu oraz utrwalaniu się rzeczowników nazywających kolejne nowsze odmiany kaw. Na portalu naukowym www.gramota.ru w opisie rzeczownika *капучино* pojawia się rodzaj nijaki, *эспрессо* — rodzaj męski, *мокко* — tu sugeruje się zarówno rodzaj męski, jak i nijaki. Z kolei inne źródła podają tylko rodzaj męski jako zalecany dla rzeczowników *капучино/каппучино*, podobnie dla rzeczownika *эспрессо* (*двойной эспрессо*)¹². W menu znanych sieci kawiarni (Шоколадница, Кофе Хауз) *капучино* najczęściej pojawia się w rodzaju męskim — *двойной капучино*, *ароматный капучино*, *карамельный капучино*, *классический капучино*. Rzeczowniki *франпе*, *латте*, *мокко* funkcjonują podobnie (*классический франпе*, *банановый латте*, *шоколадный мокко*). Utrwała się zatem wzorcowy wariant rodzajowy (rodzaj męski). Dla tych rzeczowników charakterystyczna jest wymowa twarda: *франпе* [э], *e* pod akcentem, *глясе* [э] — podobnie, *латте* [э] — dwa warianty akcentuacyjne (oraz graficzne)¹³. Bodajże najliczniejszą grupę zapożyczeń w ruszczyźnie ubiegłych stuleci reprezentują pożyczki z języka francuskiego. Jest to naturalna konsekwencja fascynacji Rosji carskiej Francją i jej zwyczajami, także kulinarnymi (ekspansja głównie w pierwszej połowie XIX stulecia). Nazywanie wielkiego zainteresowania i wzorowania się na kulturze francuskiej „galomania” jest racjonalne uzasadnione. Zagriazkina w swym krótkim szkicu o kontaktach rosyjsko-

¹¹ Zakłopotanie i wątpliwości użytkowników języka rosyjskiego co do rodzaju gramatycznego rzeczownika *кофе* sygnalizuje Olga Siewierskaja, dziennikarka radiowa radiostacji „Echo Moskwy” i pracownik naukowy Rosyjskiej Akademii Nauk: О.И. Северская: *Конфликт своего и чужого, старого и нового (об отношении общества к основным тенденциям нормообразования)*. W: *Конфликт в языке и коммуникации*. Red. Л.Л. Федорова. Москва: РГУ 2011, s. 272–273.

¹² Źródło: Е.Н. Шагалова: *Словарь новейших иностранных слов (конец XX–начало XXI вв.)*. Москва: АСТ: Астрель 2010, s. 275, 907.

¹³ Przy moskiewskim Instytucie Języka Rosyjskiego im. W. Winogradowa od lat (a dokładnie od 1958 roku) działa telefoniczna Informacja Języka Rosyjskiego (Справочная служба русского языка). W rozmowie z pracownikami Informacji ustalono, że w rosyjskich mediach w ostatnim czasie obserwuje się popularyzowanie wariantu *латте* z akcentem na *a* (konsultacja — Oksana Grunczenko). Rosyjska Wikipedia podaje rzeczownik *латте* z analogicznym akcentem (forma graficzna odzwierciedla wymowę twardą). W rzeczowniku *франпе*, zdaniem pracowników naukowych służby informacyjnej, powielany jest schemat akcentuacyjny charakterystyczny dla galicyzmów: *безе*, *драже*, *суфле*, *филе*, *эскимо*, *пранлине*.

francuskich i wzajemnych wpływach odnotowuje, że jeszcze pod koniec XVII wieku język francuski na dworze carskim był mało znany, ale kolejne stulecie przyniosło diametralną zmianę sytuacji. Otóż, jak donosi autorka, „Во времена Екатерины II стало хорошим тоном иметь библиотеку французских книг в красивых переплетках”¹⁴. Oznacza to, że zaczęto interesować się francuszczyzną. Rzec dotyczy nie tylko strawy duchowej, ale także materialnej. W kontekście rosyjskich zwyczajów XVIII wieku Pawłowska stwierdza, że „Россию охватило увлечение европейской бытовой культурой. Это не могло не отразиться и на традициях питания”¹⁵. Grigorij Winokur tę europejską fascynację definiuje jako „gorączkę naśladownictwa” i przytacza zabawne słowa wieszczki Aleksandra Puszkina: „Но панталоны, фрак, жилет, Всех этих слов на русском нет”¹⁶. Warto dodać też, że zrusyfikowana odmiana kuchni francuskiej nosiła miano kuchni petersburskiej¹⁷. Przywoływany już autorytet w dziedzinie kuchni rosyjskiej w emocjonalny sposób przedstawia upadek kuchni narodowej w epoce carskiej, czego przyczyn upatruje w ekspansji kuchni zagranicznej w kręgach elity państwowej — nasilających się wpływach niemieckich, szwedzkich, holenderskich, a potem francuskich¹⁸. Prawdopodobnie w pierwszej dekadzie XIX wieku do języka rosyjskiego zawędrował galicyzm mający bezpośredni związek z omawianym tematem — *гастроном*. Wówczas jednak znaczenie wyrazu zawężało się tylko do określenia smakosza¹⁹.

¹⁴ Т.Ю. Загряжнина: *Следы Франции в России. W: Лингвистика и межкультурная коммуникация*. 3. Сер. 19. „Вестник Московского университета” 2009, s. 34.

¹⁵ А.В. Павловская: *Традиции питания и национальная культура. W: Лингвистика и межкультурная коммуникация*. 2. Сер. 19. „Вестник Московского университета” 2009, s. 45.

¹⁶ Г.О. Винокур: *История русского литературного языка*. Общ. ред. С.Г. Бархударова. Москва: Либроком 2009, s. 87.

¹⁷ Wspomina się o tym w: В.В. Похлебкин: *Кухня...*, s. 15.

¹⁸ Tamże, s. 15. Gwoli sprawiedliwości dodać należy, że to nie tylko kuchnia francuska oddziaływała na smaki w Rosji. We wzajemnych wpływach odnotowano także kierunek odwrotny. Na przełomie XVII i XVIII wieku, a także w wieku XIX we Francji panowała moda polegająca na nadawaniu nazw potrawom od nazwisk znamienitych osób (w tym Rosjan). Orłow, Stroganow, Czajkowski, Demidow, Bagration — to między innymi pod tymi nazwiskami kryły się różne kulinarnie specjalności (tamże, s. 46). Zjawisko to dotyczyło przede wszystkim kuchni dworskiej. Danuta Łebkowska we wstępie do książki kucharskiej poświęconej kuchni rosyjskiej wspomina o popularnych i utożsamianych z kuchnią rosyjską kotletach pożarskich — kotlety Pożarskiego: D. Łebkowska: *Kuchnia rosyjska*. Warszawa: Prószyński i S-ka 1999, s. 5. W charakterze ciekawostki dodam, że polski rzeczownik *landrynki* zawdzięcza swe pochodzenie rosyjskiemu właścicielowi fabryki cukierków — G. Landrinowi: W. Kopaliński: *Słownik eponimów, czyli wyrazów odmiennych*. Warszawa: PWN, s. 158.

¹⁹ Л.П. Гордеева: „Самый тонкий гастроном”. *О некоторых галлицизмах в языке А.С. Пушкина*. „Русская речь” 2010, nr 1, s. 115; Galicyzmów w stylistycznych celach powszechnie używano w literaturze XIX wieku, szerzej: В.В. Андреев: *О смягчающей функции французских варваризмов в художественной речи XIX–начала XX в.* „Русская словесность” 2007, nr 1, s. 70–72.

W słowniku języka epoki Puszkina rzeczownik ten został odnotowany ze znaczeniem „знаток и любитель вкусной еды”²⁰.

Dość imponujący zbiór pożywek kulinarnych stanowią germanizmy (por. klasyfikację; z punktu widzenia stopnia przyswojenia są to już pożyczki zasymilowane). Liczne anglicyzmy prezentują natomiast grupę zapożyczeń z lat 90. oraz „najmłodszych” — *чизкейк* (ang. *cheesecake*), *кейк* (ang. *cake*), *пай* (ang. *pie*), *чизбургер* (ang. *cheeseburger*), *чickenбургер* (ang. *chickenburger*), *гамбургер* (ang. *hamburger*), *чиз-дог* (ang. *cheese dog*), *корн-дог* (ang. *corn dog*)²¹. Widoczne triumfy święci kuchnia włoska: *чабатта* (wł. *ciabatta*), *панини*, *пенне*, *паста*, *песто*, *пицца*, *семифредо* (wł. *semifreddo*), *панна котта/панна котта* (wł. *panna cotta*), *пикката* (wł. *piccata*), *феттучине/феттучине* (wł. *fettuccine*), *прошутто* (wł. *prosciutto*), *карпаччо* (wł. *carpaccio*), *руккола* (wł. *rucola*), *грисини/грисини* (wł. *grissini*). Problem, jaki wiąże się z adaptacją italianizmów w ruszczyźnie to utrwalenie lub odrzucenie podwójnych spółgłosek występujących w wielu wyrazach włoskich. I ponownie w języku rosyjskim zauważa się niekonsekwencję — podwójna spółgłoska *к* utrwaliła się w wyrazie *руккола*, mimo że we włoskim pierwowzorze takie podwojenie nie występuje. Inne zapożyczenia włoskie zapisywane są z kolei wariantywnie — *n/nn* (*каппучино*), *ч/чч* (*fettuccine*), *с/сс* (*grissini*). Asymilacja italianizmów rodzi liczne problemy, ponieważ przy ich przyswajaniu pojawia się wiele wariantów graficznych. Można w tym miejscu odwołać się do jednej z prac poświęconych oswojeniu zapożyczeń włoskich na materiale polszczyzny i ruszczyzny²². Autorzy tekstu odnotowują kilka rosyjskich wariantów zapożyczenia *carpaccio* — *карпаччо*, *карпаччо*, *карпаччио* oraz *macchiato* — *маккьято*, *макьято*, *маккиято*, *макиято*. Ocena, który z wariantów jest dziś najbardziej rozpowszechniony (*маккиято?* *макиато?* *маккиато?*), wymaga bardzo rzetelnych korpusowych badań statystycznych²³. Badacze podkreślają zarazem, że zachowanie podwojenia przy adaptacji italianizmów to w znacznym stopniu wynik praktycznej transkrypcji²⁴.

Z jednej strony można założyć, że to warianty *феттучине* i *грисини* powinny się utwalić jako warianty normatywne, ponieważ ich skład mor-

²⁰ *Словарь языка Пушкина: в 4 т.* Москва: Ин-т рус. яз. им. В.В. Виноградова 2000, s. 464.

²¹ To przykłady najnowszych neologizmów powielających strukturę wcześniejszego zapożyczenia-kalki *хот-дог*.

²² Л. Маршалек, М. Маршалек: *Итальянизмы в русском и польском языках: орфографические стратегии освоения*. „Вестник Новгородского государственного университета”, 43, 2007, s. 17–19, <<http://www.novsu.ru/file/83298>> (01.02.2012).

²³ Wikipedia rosyjska podaje wariant *макиато*, w Narodowym Korpusie Języka Rosyjskiego odnotowano w nielicznych użyciach warianty *маккиато* oraz *макьято*.

²⁴ Tamże, s. 17.

femowy pełniej odzwierciedla oryginalny italianizm. Ze względów fonetycznych z drugiej strony pożądane byłoby uproszczenie zapisu i wymowy, na przykład *фе(т)мучине, грисину*. Wydaje się, że taką drogę adaptacji przeszedł na przykład rzeczownik *капучино* — *cappuccino*. Jego budowa i wymowa uległy uproszczeniu, a wariant *капуччино*, chociaż nie został zupełnie wyparty, to nieco rzadziej pojawia się w językowym obiegu²⁵. Ija Nieczajewa, badająca funkcjonowanie zapożyczeń w języku rosyjskim, porusza kwestię tych właśnie kłopotliwych wariantów, z których jeden posiada podwojoną spółgłoskę²⁶. Oto przykład: najnowsze słowniki podają rzeczownik *трафик* bez podwojenia spółgłoski *ф* (ang. *traffic*)²⁷. Wyniki badań Nieczajewej wskazują jednak, że w zasobach internetowych bytuje jeszcze drugi wariant (nieujęty w słownikach, ale jednak istniejący, zapewne wariant wcześniejszy, bliższy prototypowi) — *траффик*. Co więcej, autorka porównuje częstotliwość ich występowania i ustala imponującą przewagę słownikowego wariantu wyrazu. Za bardziej rozpowszechnione ta sama badaczka uznaje warianty z pojedynczą spółgłoską *фитнес* — *fitness*, *шопинг* — *shopping*²⁸.

Współczesny rynek restauracyjny, a przede wszystkim jego otwartość na kulinarne innowacje sprzyjają szybkiej adaptacji nowych nazw w ruszczyźnie. Wzbogacanie menu o oryginalne desery i ciasta z innych kuchni pociąga za sobą wprowadzenie nowego nazewnictwa. Obok znanych już rzeczowników *кекс, чизкейк, пай, тирамису* czy *эклер* w kartach dań można wyszukać nowsze „cudzoziemskie” słodyczne popularyzowane w ciastkarniach i kawiarenkach: *брауни, макарун, маффин, меренга. Маффин, макарун* — rzeczowniki rodzaju męskiego (*кокосовый макарун, тыквенный маффин*), *меренга* — rzeczownik rodzaju żeńskiego (*минадальная меренга*). *Гранола* to z kolei chrupiące płatki owsiane z orzechami i suszonymi owocami (*свежеиспечённая гранола с ягодами и молоком*). *Брауни* to czekoladowe ciastko (ang. *brownie, шоколадное брауни* — rodzaj nijaki, podobnie jak wyraz *печенье*). Ta sama forma używana jest także w znaczeniu liczby mnogiej, wykładnikiem mnogości jest wówczas przymiotnik — *шоколадные брауни*. Wyjaśnienie etymologii nowych nominacji jest niewątpliwie kłopotliwe — słowniki nie odnotowują jeszcze takich jednostek, a pewne hipotezy można znaleźć jedynie na tematycznych stronach internetowych²⁹. Z ciekawszych

²⁵ Wyłącznie wariant *капучино* odnotowany w: Е.Н. Захаренко, Л.Н. Комарова, И.В. Нечаева: *Новый словарь...*, s. 351.

²⁶ И.В. Нечаева: *Актуальные проблемы орфографии иноязычных заимствований*. Москва: Азбуковник 2011.

²⁷ Między innymi Е.Н. Шагалова: *Словарь новейших иностранных слов...*, s. 754–755.

²⁸ И.В. Нечаева: *Актуальные проблемы орфографии...*, s. 39.

²⁹ Rosyjska Wikipedia podaje dwie wersje pochodzenia rzeczownika *маффин* — jako zmodyfikowane zapożyczenie z francuskiego lub niemieckiego: <<http://ru.wikipedia>.

„nowotworów” językowych wymienię nazwy firmowych słodkich bułeczek cynamonowych o różnych smakach — *шокобон, пеканбон, яблочный минибон*, a także nazwy babeczek, na przykład *капкейк* (ang. cupcake). W języku polskim o cynamonowych wypiekach firmy Cinnabon mawia się jako o cynamonowych zawijańcach (*Cinnabon rolls*) — prawdopodobnie jednak nie jest to nazewnictwo w pełni ustabilizowane. W opisach rosyjskich, poza egzotycznymi nazwami firmowymi, pojawiają się peryfrazy, na przykład *шокобон — фирменный ролл* (ponownie zapożyczenie), *фирменная выпечка с шоколадной начинкой*. Zjawiska tego typu nie są odosobnione, a to, jak postąpić z obcą nazwą, pod którą kryje się nowy specjał — to także problem dla samych restauratorów, którzy zwracają się z zapytaniami do instytucji naukowych. Powyższą myśl zilustruję na podstawie przykładu nowego deseru o nazwie *смузи* (ang. *smoothie*, inny wariant graficzny to *смуси*). Z pytaniem, czy możliwe jest zastąpienie zapożyczenia rodzimym odpowiednikiem (a jeśli tak, to jakim) zwrócono się do pracowników telefonicznej Informacji Języka Rosyjskiego w Moskwie³⁰.

Intensywna fala kolejnych zapożyczeń nadchodzi z krajów azjatyckich. Emigranci i pracownicy z Chin, Korei, przedsiębiorcy japońscy, a także migranci z Kaukazu oraz innych republik wchodzących przed rokiem 1990 w skład Związku Radzieckiego mają niemały udział w tworzeniu leksyki kulinarnej współczesnej ruszczyzny. Z rodzinnych stron przywożone są egzotyczne przyprawy i „swoje” potrawy. Otwierane są lokale gastronomiczne początkowo przeznaczone dla określonych grup etnicznych, ale z czasem zdobywające klientelę wielonarodowościową. Od dawna w leksyce kulinarnej są obecne takie słowa jak *лаваш, беляш, самса, чебурек, аджика, кинза, харчо, инжир* (kuchnia kaukaska, gruzińska, turecka). Pochłobkin podkreślał, że klasyczna rosyjska kuchnia narodowa z początków XX wieku była bardzo elastyczna — prawdziwie rosyjskich dań można było zakosztować jedynie w Moskwie, podczas gdy w innych miastach rosyjskich w kuchni pojawiały się elementy regionalne (tatarskie, mordowskie, litewskie itp.)³¹.

---

org/wiki/%CC%E0%F4%F4%E8%ED/> (01.02.2012). Ta sama strona ciasteczko *макарун* zamieszcza pod nazwą *макарон* (fr. *makaron*): <<http://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D0%B0%D0%BA%D0%B0%D1%80%D0%BE%D0%BD>> (01.02.2012). Rozbieżność w graficznych zapisach i opisach widoczna jest na kulinarnych stronach i forach internetowych. W polszczyźnie słodczyce te utrwaliły się jako *muffin* (czekoladowy *muffin* — rodzaj męski), *muffinka* (czekoladowa *muffinka* — rodzaj żeński) oraz *makaroniki migdałowe* (wprowadzenie ekwiwalentu opisowego).

³⁰ Rozmowa odbyła się dn. 23 stycznia 2012 r., konsultantka — Anna Waliachmietowa (proponując zastąpienie zapożyczenia to jednostką opisową, na przykład *холодный фруктовый коктейль*).

³¹ В.В. Похлебкин: *Кухня...*, s. 16.

Nazwy egzotycznych owoców aktywizują system słowotwórczy tak, by obok rzeczownika funkcjonowały także pochodne od niego przymiotniki, na przykład: *манго* (portug. *tanga*, fr. *mango*) — *манговый, лайм* (ang. *lime*) — *лаймовый, фисташки* (tur. *fıstık*) — *фисташковый, кокос* (hiszp. *cocos*) — *кокосовый, мандарин* (fr. *mandarine*) — *мандаринный, мандариновый. Маракуйя* (portug. *maracujá*) oraz *папайя* (hiszp. *papaya*) nie posłużyły jeszcze jako podstawy słowotwórcze przymiotników. Większość tych egzotycznych nazw — *маракуйя, манго, лайм, авокадо, киви* czy też nazw orzeszków — *кешью* (nerkowiec), *фундук* (odmiana orzecha laskowego) — pojawiło się po pierestrojce. Jak podają źródła, wymienione owoce oraz orzeszki nie były ani znane wcześniej, ani dostępne dla przeciętnego konsumenta z czasów ZSRR³². Popularyzacja takich nazw i potraw/napojów jak *хот-дог, гамбургер, кока-кола* — to jednocześnie wyraz nowego stylu życia i akceptacji nowych czasów³³. Pałowska zaznacza, że większość przejętych od innych narodów potraw czy produktów była zarezerwowana przed rewolucją przede wszystkim dla wyższych warstw społecznych, zaś w czasach Rosji radzieckiej rozpoczęła się popularyzacja burżuazyjnych potraw: „[...] советский общепит поставил задачу — внедрить разнообразное питание в массы — и успешно ее выполнил”³⁴.

Niezwykłą popularnością na rosyjskim rynku gastronomicznym cieszą się w ostatnich latach bary i restauracje serwujące potrawy kuchni japońskiej. Na pewno sprzyja to przybliżeniu i utrwaleniu w ruszczyźnie egzotyzmów kulinarnych z Japonii. W kontekście niektórych zapożyczeń nieodzowne jest zwrócenie uwagi na rodzaj gramatyczny. Tradycyjne japońskie danie to *sushi*, które zarówno w języku polskim, jak i rosyjskim utrwaliło się w rodzaju nijakim (*вкусное суши, суси; смачные sushi*). W rosyjskich reklamach można zetknąć się z tym wyrazem traktowanym również jako przedstawiciel rodzaju żeńskiego (*вкусная суши* — nazwa pojedynczej roladki, jednej porcji), ale zaznaczyć należy, że użycie takich form jest rzadkie. Odnotowuje się jednocześnie użycia w liczbie mnogiej (*аннетимные суши* — kilka sztuk), co wskazuje na próbę zruszczenia zapożyczenia (takiej tendencji nie zauważa się w języku polskim). Innym wyrazem obcym popularyzowanym w menu z *sushi* jest rzeczownik *сет* [сэт] — zestaw roladek (*сет без сырой рыбы — 48 штук*). W języku polskim równolegle stosuje się wyraz rodzimy *zestaw*, jak i zapożyczenie *set*.

Niezależnie od ekspansji kuchni japońskiej czy też ogólnie azjatyckiej mianem egzotyzmów wciąż można nazwać następujące potrawy, dodat-

³² Тамże, s. 381.

³³ Тамże, s. 382.

³⁴ А.В. Павловская: *Традиции питания...*, s. 45.

ki i warzywa³⁵: kuchnia japońska — *васаби* (chrzan japoński), *дайкон* (rzodkiewka japońska), *мисо* (pasta sojowa), *тофу* (twarożek sojowy), *удон* (makaron, kluski z mąki pszennej), *соба* (makaron, kluski gryczane); kuchnia tajska i chińska — *дим-сам* (pierożki), *вонтоны* (kluski); słodycze z Kaukazu, Turcji i Azji — *чареки* (półksiężycy w cukrze pudrze), *баурсок* (chrust), *гурабии* (miodowe pierniki). Można wysnuć wniosek, że z czasem znaczenia wyrazów i zestawień, na przykład *темпура*, *суп-мисо/мисо-суп*, *темаки-суши* czy *тофу-суши* będą znacznie łatwiej identyfikowane przez liczniejsze grono użytkowników języka rosyjskiego, nie tylko przez wielbicieli kuchni japońskiej. Naprzeciw oczekiwaniom smakoszy sushi wychodzą restauratorzy, którzy obok oryginalnych nazw zamieszczają w menu rosyjskie tłumaczenia i odpowiedniki potraw, na przykład: *вакамэ сарада* — *салат из водорослей*, *тако маё* — *осьминог с майонезом*, *чука* — *маринованные водоросли*, *тофу* — *соевый творог*, *хоккигай* — *моллюск*, *сякэ* — *лосось*, *тори терияки* — *кусочки курицы в соусе Терияки*, *каппа маки (каппа-маки)* — *ролл с огурцом*, *вакамэ сарада* — *салат из водорослей* itp.³⁶. Niekiedy jednak dla wygody klienteli nazewnictwo oryginalne, poza generalizującym rzeczownikiem *суши*, nie jest stosowane: *острые суши* — *лосось*, *угорь*, *креветка*, *тунец*; *суши* — *с тунцом*, *с креветками* (uszczegółowienie poprzez wskazanie rodzaju ryby lub innego składnika). W menu restauracji japońskich nie sposób nie dostrzec rzeczownika *ролл* oznaczającego niewielką roladkę ryżową z farszem rybnym lub warzywnym. Intryguje fakt, że w języku rosyjskim nie wykorzystano funkcjonującego już wyrazu *рулетик* (zdrobnienie od *рулет*). Bardzo prawdopodobne jest to, że użytkownicy chętniej zaakcep-

³⁵ Poniższe ilustracje zaczerpnięto z następujących publikacji popularnych: Н. Воробьева: *Японская кухня (100 лучших рецептов)*. Москва: Айрис-пресс 2010; В. Тихомирова: *Русская кухня (100 лучших рецептов)*. Москва: Айрис-пресс 2010; И. Федотова: *Восточные сладости (100 лучших рецептов)*. Москва: Айрис-пресс 2010.

³⁶ Zauważę jednak, że menu (to nawiasem mówiąc również pożyczka francuska) często wprost upstrzone są barbaryzmami. Nie wszystkie restauracje sieciowe lub bary praktykują zamieszczanie tłumaczenia na język rosyjski pod nazwą oryginalną lub transkrybowaną po to, by klient zamawiający po raz pierwszy oryginalny napój lub egzotyczną potrawę nie musiał korzystać z pomocy kelnera w charakterze „tłumacza”. Kilka przykładów: *эл берри ти*, *бейгл с сёмгой*, *рулле с сосиской*, *лакса по-сингапурски*, *имбирно-грушевый флот*, *кокот из шампиньонов*, *медовый торт*, *прослоённый фисташковым пралине с клубничным эспуме*, *парфе с малиной*, *биф а-ля рус*, *пан-о-разан с изюмом*, *яйцо-пашот*, *фруктовый гратен*, *пате из куриной печени*, *киш с печёной курицей*. Nazwy te są czytelne przede wszystkim dla stałej klienteli lub osób władających określonym językiem obcym. A autor tekstu, niezależnie od tego, czy to tekst prasowy, ulotka reklamowa, czy wreszcie menu, powinien zapewnić odbiorcy komfort czytania i korzystania z wytworzonego przez siebie tekstu (por. także: В.Э. Морозов: *Об использовании заимствованных слов*. „Русская речь” 2009, nr 1, s. 41–44). Nazewnictwo zapisywane jest też dość chaotycznie, na przykład *каппа маки*, *каппа-маки*.

towali kolejny egzotyzm niż rozszerzenie znaczenia wspomnianej starszej pożyczki (*рулет, рулетик* — galicyzm). Być może decyduje o tym prestiż obcego wyrazu (nowa potrawa wymaga nowej nazwy, by w ten sposób przyciągać uwagę), a może także i to, że *рулет (рулетик)* to nie tylko rolada z farszem mięsnym, ale też jej słodkie deserowe odmiany (*бисквитный рулет, рулет с маком*). Byłaby to zatem potrzeba nie tylko innowacyjności, ale i specjalizacji znaczenia. Ten rodzaj przekąski rybnej można spotkać w wielu smakach pod nazwami — *ролл Филадельфия, ролл Аляска, ролл Япоша* (przekąska firmowa). Zauważę, że ta sama przekąska w języku polskim w restauracyjnych menu figuruje pod nazwą *roladka* — *roladka sushi, roladka à la sushi*. *Rolada, roladka* w języku polskim to — podobnie jak w rosyjskim — słodki wypiek (a więc nie tylko potrawa z farszem), wcześniejszy argument traci więc rację bytu. To ciekawy przykład reakcji dwóch pokrewnych języków i postaw ich użytkowników wobec konkretnego wyrazu obcego. Rzeczownik *ролл* pojawia się także przy nazewnictwie słodkiego deseru *эцу пору* — *ролл „Нежность” с бананом, клубникой, вишней, в кокосовой панировке с ванильным соусом* oraz w sieci McDonald's. Poruszając wątek *sushi*, kuchni i języka japońskiego, nie sposób pominąć kwestii problematycznej, jaką jest transpozycja alfabetu japońskiego na alfabet łaciński lub cyrylicę. Jeden z rosyjskich badaczy zwraca uwagę na niefrasobliwość w przekazie japonizmów, podając przy tym wymowny przykład — to nie *суши* powinno tak mocno utrwalić się w ruszczyźnie, ale wariant *суси*³⁷.

To, czy dana pożyczka językowa jest niezbędna czy też może odwrotnie — zbyteczna, oceniają nie tylko autorytety w dziedzinie lingwistyki, ale też sami nosiciele języka. W dalszej części artykułu chciałabym przedstawić wybrane opinie młodych Rosjan na temat zapożyczeń i ich funkcjonowania w języku ojczystym. Dla potrzeb niniejszego badania w 2011 roku przeprowadzono krótką ankietę w grupie kilkunastu studentów Rosyjskiego Państwowego Uniwersytetu Humanistycznego w Moskwie (studenci lingwistyki). Zadania skierowane do ankietowanych to rozpoznawanie i podawanie znaczeń wskazanych wyrazów obcych, podawanie ich możliwych rosyjskich odpowiedników (ćwiczenia słowotwórcze o charakterze eksperymentalnym).

W sferze kulinarnej wyraz *топпинг* oznacza najczęściej syrop lub polewę do lodów. Choć słowniki nie odnotowują jeszcze istnienia tego rzeczownika jako wyrazu z dziedziny sztuki kucharskiej (brak go też w słownikach wyrazów obcych), to znaczenie rozpoznawane jest przez użytkowników języka dość trafnie, chociaż niekoniecznie identyfikowane

³⁷ А.Д. Палкин: *Суши или суси? О транслитерации японских названий на русский язык*. „Русская речь” 2011, nr 3, s. 51–57.

wprost. W odpowiedziach na pytanie dotyczące znaczenia zapożyczenia wyraz *топпинг* definiowano następująco: *добавка к десерту; текущая добавка к блюдам; вязкое и съедобное вещество, в которое мокают овощи, фрукты; соус; подливка; заправка (как соус или майонез); добавка к блюду; соус из плавленного сыра с овощами или специями*. Czasem jednak są to skojarzenia bardzo niejasne i niekoniecznie kulinarne — *что-то имеющее отношение к верху; напиток; термин, связанный со строительством*. W gnieździe słowotwórczym wyrazów ze rdzeniem *тон* w rosyjskich słownikach wyrazów obcych zamieszcza się przede wszystkim przymiotnik *топовый* oraz rzeczowniki typu *тон-модель, тон-фигура, тон-лист*³⁸.

W trakcie identyfikacji rzeczownika *ролл* wskazywano na związek wyrazu z kuchnią japońską — *вид суши; блюдо японской кухни; рис и морепродукты, завернутые в водоросли; рис, завернутый в морскую капусту (в виде листа); рис с начинкой*. Wprowadzano także bardziej ogólne definicje znaczenia: *что-то похожее на блин с начинкой; блинчик, завернутый в трубочку, внутри может быть мясо или овощи; еда, завернутая в трубочку из лепёшки; начинка, завернутая в хлеб или овощной лист*. Kiedy zapożyczenie wchodzi do językowego obiegu, może utrwalić się na tyle mocno, że niezwykle trudne okazuje się utworzenie konkurencyjnego dla pożyczki rodzimego słowa lub kombinacji wyrazów. Bywa tak, gdy neologizm pojawia się wraz z nowymi realiami. Takim słowem na pewno jest italianizm *пицца* bezpośrednio kierujący nas ku kuchni włoskiej. Głównie opisowe ekwiwalenty podawane przez ankietowanych — choć równie ciekawe — nie będą konkurencyjne wobec italianizmu z racji swej nieprecyzyjności i nieekonomiczności. Jako podstawę podawanych analizy wyrazów wykorzystywano rzeczowniki *корж, пирог, лепёшка, тесто*. Znaczenie rzeczowników konkretyzowano za pomocą przymiotnika z informacją toponimiczną, poprzez wskazanie kształtu lub wymienienie dodatków. A oto i propozycje podawane przez studentów jako potencjalne rosyjskie ekwiwalenty: *итальянский корж; итальянская лепёшка; открытая лепёшка с добавками; чудо-лепёшка; „затейный пирог”; открытый пирог; тесто с кетчупом и добавками; пирог с хрустящей корочкой; круглая лепёшка с мясом, сыром, овощами и соусом; открытый пирог с мясом, овощами* itp.³⁹.

³⁸ Л.А. Асланова (сост.): *Толковый словарь новейших слов и выражений русского языка*. Москва: Дом славянской книги 2012, s. 772–773; Е.Н. Захаренко, Л.Н. Комарова, И.В. Нечаева: *Новый словарь...*, s. 852–853.

³⁹ Uczestnicy ankiety podczas wykonywania danego ćwiczenia słowotwórczego sygnalizowali trudności z wyborem/utworzeniem rodzimego odpowiednika z uwagi na olbrzymie zakorzenienie się omawianego zapożyczenia, jego ekonomiczności oraz jednoznaczności.

Круассан zdaniem respondentów można byłoby zastąpić opisowymi ekwiwalentami — wielokrotnie wraz z przymiotnikiem relacyjnym *французский*: *французский рогалик, французская булочка, французская плюшка, французский рогалик из слоёного теста, рогалик с кремовой начинкой, воздушная слойка, слоёный рогалик, слоёная булочка с начинкой, слоёный пирожок, слойка*. *Жульен* zastępowano nominacjami: *грибы под сыром, грибы в сыре, сырный грибной горшочек, грибы в соусе, горшочек с грибами и сыром*. Podobnie jak we wcześniej omawianym przypadku pojawiają się przede wszystkim propozycje peryfrastyczne. Specyfika dania oraz jego kulturowe korzenie ulegają w opisach rozmyciu. *Картофельные листики, картофель-ломтики, русский картофель* — to wybrane propozycje dla zapożyczenia *чипсы*, dla złożenia *картофель-фри* — *картофель-соломка, картофельные палочки, жареный картофель, жареная картошка*.

Powróć jeszcze do rzeczownika *ролл* z japońskich barów sushi. Ankietowani jako ewentualne rodzime odpowiedniki dla wyrazu *ролл* proponowali między innymi neologizmy *крутяш; завёртыш; скрутыш; заморский крутяш*⁴⁰, a także liczne ekwiwalenty opisowe: *рисовая трубочка; мясная/овощная трубочка; круглый рис; японская трубочка; японский рулетик; рис, обёрнутый в водоросли; начинка, завёрнутая в хлеб или овощной лист*. Warto podkreślić, że w odpowiedziach rzeczownik ten w pierwszej kolejności kojarzono właśnie z kuchnią japońską (mimo że do analizy podano wyraz w izolacji, bez wspomagającego kontekstu), na drugim miejscu zaś generalizowano jego znaczenie bez wskazania na kuchnię japońską (na przykład *еда, завёрнутая в трубочку из лепёшки*).

Do nowszych zapożyczeń kulinarnych zaliczę wyrazy *стрипсы* (ang. *strips*) oraz *снек/снеки* (ang. *snacks*). W słowniku wyrazów obcych wydawnym przez Instytut Języka Rosyjskiego im. W. Winogradowa w Moskwie anglicyzm ten podano w liczbie pojedynczej — *снек*, w słowniku najnowszych zapożyczeń Szagałowej — w liczbie mnogiej⁴¹. Znaczenie pierwszej jednostki respondenci wyjaśniali opisowo: *куриные палочки; куриные ломтики; куриное мясо, нарезанное полосками; полоски из мяса или овощей; полоски курицы в специях*⁴². Drugi wyraz ogólnie określano jako przekąska (*закуска, перекус*).

⁴⁰ Neologizmy utworzono od czasowników *крутить, скрутить, завернуть* poprzez wykorzystanie rdzenia wyrazowego *-крут-, -скрут-, -завер-* oraz dodanie morfemu *-ыш* (wzorem wyrazów *мальш, крепыш*) lub cząstki *-яш*.

⁴¹ Е.Н. Захаренко, Л.Н. Комарова, И.В. Нечаева: *Новый словарь...*, s. 784; Е.Н. Шагалова: *Словарь новейших иностранных слов...*, s. 660.

⁴² Przekąska pod nazwą *стрипсы* występuje w menu sieci restauracji Ростик'с KFC. Połowa ankietowanych pozostawiła jednak puste miejsce w rubryce z tym zapożyczeniem. W języku polskim ten kulinarny termin tłumaczony jest opisowo jako *paski z kurczaka* lub *połędwiczki z kurczaka* (generalizacja).

Otwieranie lokali zachodnich sieci gastronomicznych sprzyja przenikaniu nazw lub struktur składniowych z jednego języka do drugiego (powracam do wątku anglicyzmów). Nazwy są albo tłumaczone (np. *Cheesy Mash Balls* — *шарики картофельные с сыром в панировке*) albo przenoszone w postaci zapożyczeń leksykalnych bądź strukturalnych (np. *chicken fingers* — *куриные пальчики*)⁴³. Występują także nazwy analityczne powstałe poprzez kombinację dwóch sposobów przekazu (kalka leksykalna + tłumaczenie, np. *Boxmaster Toasted* — *Боксмастер из тостера*). Niektóre nominacje mają charakter hybrydalny, na przykład *Basket Hot Wings* — *Баскет Острые Крылья* — w konstrukcji opisowej są zapożyczenia (*Баскет*), obok nich zaś rosyjskie ekwiwalenty anglicyzmów (*Hot Wings* — *Острые Крылья*). Na koniec chciałabym zwrócić uwagę na liczne okazjonalne twory językowe: *сэндвич-суши, крыльшки BBQ, XXL boks-суши, гёрли бургер для настоящих леди, спринг-ролл с овощами, сити-ланч, канадский клаб-сэндвич*⁴⁴. Słowniki opisowe oraz słowniki wyrazów obcych po dziś dzień podają dwa warianty anglicyzmu *sandwich*: *сандвич, сэндвич*. Mimo upływu lat od momentu zapożyczenia wyrazu, nie udało się wyprzeć jednego z tych wariantów zarówno z obiegu, jak i z zasobów słownikowych⁴⁵. Nieczajewa za pomocą bogatego zbioru ilustracji wykazała, że graficzna wielorodność jest dla użytkowników języka nie lada problemem — to, poza kwestią podwojonych spółgłosek, wątpliwości dotyczące twardej lub miękkiej wymowy, łącznej i rozdzielnej pisowni zapożyczanych zestawień i złożań⁴⁶. Inna z kolei badaczka szczegółowo roztrząsa przejście w języku rosyjskim od pierwotnej postaci anglicyzmu *ленч* (zapożyczonego, jak donoszą źródła, już w połowie XIX wieku) do jego obecnej postaci *ланч*⁴⁷. Zauważyć należy, że modyfikacje zapożyczeń to nie problem wyłącznie naszych czasów. Wystarczy porównać postaci graficzne dawnego już zapożyczenia *апельсин* — *аплицын* (1713), *апельцын* (1738); *бульон* — *булион* (1715), *булон* (1718), *бульен* (1723), *шоколад* — *чекулат* (1698), *шоколат* (1733)⁴⁸.

⁴³ Nazwy potraw pochodzą z ulotek sieci Ростик'с KFC oraz T.G.I. FRiday's.

⁴⁴ Nazwa kanapki *канадский клаб-сэндвич* pojawiła się również w przeprowadzonej ankiecie. Zdaniem respondentów z dużą dozą prawdopodobieństwa pod tą nazwą kryje się: *большой сэндвич, фирменный сэндвич, комбинированный сэндвич, сэндвич с определённым набором ингредиентов, клубный сэндвич*.

⁴⁵ Por. także o relacjach normy i uzusu w kontekście niestabilności pisowni zapożyczeń: И.В. Нечаева: *Проблемы орфографической кодификации иноязычных заимствований*. W: *Лингвистические основы кодификации русской орфографии*. Ред. В.В. Лопатин. Москва: Азубковник 2009, s. 214–219.

⁴⁶ И.В. Нечаева: *Актуальные проблемы...*

⁴⁷ Е.В. Маринова: *Почему ленч стал ланчем*. „Русская речь” 2010, nr 6, s. 48–51.

⁴⁸ Е.Э. Биржакова, Л.А. Войнова, Л.Л. Кутина: *Очерки по исторической лексикологии русского языка XVIII века. Языковые контакты и заимствования*. Ленинград: Наука 1972, s. 342, 349.

* * *

Tytułem zakończenia w ślad za Iriną Gołub przytoczę kilka wyrazów rosyjskich, które Władimir Dal próbował przeforsować jako rodzime zamienniki napływających lub stabilizujących się zapożyczeń. Zaproponowane przez znakomitego rosyjskiego leksykografa rzeczowniki *хорошуха*, *миловидка*, *прелестница* i *миловидница* miały na celu wyparcie z obiegu galicyzmu *кокетка*. Antidotum dla czasownika *кокетничать* miały okazać się z kolei czasowniki *прелестничать*, *миловидничать* oraz *хорошиться*⁴⁹. Wysiłki Dala spełzły na niczym, a zapożyczenia funkcjonują do dzisiaj. Przeprowadzony dla celów niniejszego artykułu studencki eksperyment, chociaż nie nosił znamion rewolucji językowej (wąska grupa respondentów) i chociaż nie przyniósł w efekcie w pełni konkurencyjnych rosyjskich odpowiedników wybranych italianizmów lub anglicyzmów, skłania do refleksji nad kreatywnością w języku oraz kreatywnością samych jego użytkowników.

Эва Бялэк

О (СТАРЫХ) ПРОБЛЕМАХ С (НОВЫМИ) ЗАИМСТВОВАНИЯМИ
— НА МАТЕРИАЛЕ РУССКОЙ КУЛИНАРНОЙ ЛЕКСИКИ

Резюме

Предмет анализа в данной статье — заимствования в русской кулинарной лексике. Автор приводит примеры заимствований — названий сладостей, напитков, фруктов, овощей и блюд. В работе обсуждается рост количества англицизмов, итальянизмов и японизмов в современном русском языке. Правила правописания и произношения иностранной лексики на начальных стадиях адаптации отличаются нестабильностью, что влечет за собой языковой хаос и наличие в речевом обиходе нескольких фонетических и графических вариантов. Кроме заимствований, прочно вошедших в язык и известных его пользователям, в меню и рекламе ресторанных заведений, присутствует окказиональная лексика. Автор рассматривает возможность замены некоторых заимствований отечественными (русскими) словами. С этой целью среди российских студентов был проведен краткий опрос, результаты которого обсуждаются в настоящей работе.

⁴⁹ И.Б. Голуб: *Занимательная стилистика: Как мы говорим. А как мы пишем!*... Москва: Школа издательского и медиа бизнеса 2011, s. 136.

Ewa Bialek

THE (OLD) PROBLEM WITH (NEW) BORROWINGS
— BASED ON A RUSSIAN CULINARY VOCABULARY

Summary

The paper analyses borrowings in a Russian culinary vocabulary. The author cites typical lexical borrowings — terms for sweets, beverages, fruits, vegetables, and dishes. More and more borrowings from English, Italian, and Japanese have been recently noted in Russian. Spelling and pronunciation of foreign words in the early stages of their adaptation is unstable, which results in linguistic chaos and many graphic and phonetic variants. Indexical forms appear beside the borrowings recognized by language users in menus, restaurant and pub commercials. The author also considers the possibility of replacing some borrowings with Russian native words and she refers to the results of the short survey among Russian students.